

Hvad er en god børnesang?

af Hans Aarup, Eigil Leander Laursen og Erik Heiberg Lyhne

Ud fra interview'ene med Bjarne Jes Hansen, Povl Kjøller, Trille og Lotte Kærnså er det muligt at finde visse fællestræk m.h.t. opfattelsen af deres arbejde, og man kan finde områder hvor enigheden hører op. For de tre førstes vedkommende gælder det, at de for alvor begyndte at indspille plader, nogle beregnet for børn og andre for voksne, i begyndelsen af 70'erne. Lotte Kærnså har foreløbig kun lavet en plade, som udkom i 1979, og indtil videre har hun ikke satset så meget på pladeudgivelser som de andre, men har prioriteret det direkte pædagogiske arbejde højere.

Et fællestræk for dem alle er at de på det musikalske område mere eller mindre direkte har gennemgået den samme udvikling. De har beskæftiget sig med og hørt musik i en tid hvor rytmisk musik var det samme som jazz, traditionel eller avantgarde, og de har oplevet beat- og rockmusikkens vældige gennemslag i begyndelsen af 1960'erne. Den nye rytmiske musik var i begyndelsen ikke særlig velset, og i hvert fald ikke noget, som man kunne bruge i forbindelse med børnesange. Den rytmiske børnesang og -plade havde indtil da ført en tilbagetrukken tilværelse, overskygget af traditionelle børnesange, som de bl.a. er repræsenteret i »De små synger«. Kun en lille skare af musikpædagoger samlet omkring Bernhard Christensens og Astrid Gøssels ideer, deriblandt Grete Agatz, dyrkede børnesang og -musik med rytmiske elementer.

Også på det tekstmæssige område er der i 1970'erne sket en drejning bort fra de glade, idylliske (læs: virkelighedsfjerne) sange til mere realistiske, ind imellem problemorienterede sange, der i hvert fald forsøger at give børn redskaber til bedre at kunne forstå sig selv og deres omverden.

I det følgende vil vi forsøge at indkredse disse nyere børnesange, der er udkommet på grammofonplader i de sidste år ved at stille følgende spørgsmål:

1. Hvilke musikalske stilarter og virkemidler anvendes? Er beatmusikken f.eks. mere »progressiv« end andre genrer?
2. Hvilket politisk indhold ligger der i teksterne? og hvilke krav kan man stille til en tekst?

3. Hvordan når sangene ud til brugerne?

4. Hvad forstår vi ved en god børnesang?

Om musikalske stilarter

Det er karakteristisk at alle de fire omtalte musikere bruger elementer fra beatmusikken i deres sange og på deres plader. Det drejer sig bl.a. om el-forstærkning af instrumenter og for pladernes vedkommende en efterfølgende mixning. Det er ikke almindeligt at farve lydbilledet i børnesangene ved hjælp af forvrængning, overdreven ekko eller bruge andre elektroniske virkemidler, som det ellers er normalt i beatmusik beregnet for et voksent publikum. Ved mixningen er det oven i købet den modsatte tendens, der i enkelte tilfælde kan gøre sig gældende, idet »svage« akustiske instrumenter bringes frem i lydbilledet, så de får en ligeså fremtrædende plads som de forstærkede instrumenter. El-guitar og trommer bliver dæmpet ned i forhold til hvad de ellers ville fylde i lydbilledet i en live-situation. Dvs. at den hårde elektriske lyd i nogle tilfælde virker mere poleret.

Hvad angår sangenes opbygning er der en del, der følger det samme skema. Som i en stor del af populærmusikken og den nyere rytmiske musik består sangene af vers, omkvæd og indimellem instrumentalvers.

De rytmiske elementer, der er mest fremtrædende på pladerne har deres rødder i beat- og rockmusikken, dog er enkelte, især hos Povl Kjøller, hentet fra jazzten.

En anden musikalsk tradition, som har sat sine spor er folkemusikken – som så mange andre steder. Blandt de nye sangskribenter er det især Bjarne Jes Hansen, der har brugt folkemusikalske elementer, både på det harmoniske og melodiske område. En sang som »Mama Theresa« (fra »Dig og mig og alle os«) har en tydelig italiensk folkløse i sig. Det folkemusikalske element kommer også til udtryk i brugen af instrumenter: harmonika, violin, mandolin og bouzouki (et firestrengt, mandolinlignende instrument, der især bruges i græsk folke-musik).

Trille startede med at synge viser og gamle danske folkesange, men for hendes og Povl Kjølbers vedkommende er der ikke tale om nogen speciel brug af folkmusik i deres børnesange. De sange, der ikke er beat-inspirerede, har mere visepræg, det er stille sange, med et harmonisk »blødt« akkompagnement. Denne visestil er ikke fjern fra den traditionelle børnesang.

Samlet om det musikalske kan man sige, at den nyskabelse, der er sket, hænger sammen med indførelsen af beat- og rockmusikken. Det er i første omgang sket i en lidt blød version, men hvis man f.eks. ser på Lotte Kærsås plade og Trilles »Sørens Sange«, vil man bemærke, at især rytmen får en mere fremtrædende rolle, en større accentuering i forbindelse med brugen af stilarter som f.eks. funk.

Som man kan se adskiller disse nye børneplader sig ikke meget fra plader, der er beregnet for et voksent publikum når talen er om musikalske stilarter. Beatmusikken bruges bl.a. fordi den i højere grad end andre genrer appellerer til kropslig udfoldelse, hvilket især Lotte Kærså giver udtryk for. Men den bruges også, fordi den er musikernes egen musik – de er dem selv, når de synger, spiller og akkompagneres af beatmusikere, som for Trilles vedkommende også bruges på hendes plader for voksne.

Til spørgsmålet om hvorvidt beatmusik er progressiv eller frigørende siger Bjarne Jes Hansen, at al folkelig musik er progressiv, og at han i øvrigt betragter rockmusik som vor tids folkmusik. Beat- og rockmusik er ikke i sig selv progressiv eller overskridende, men i de tilfælde hvor den bruges til kropslig udfoldelse kan der være tale om at styrke børns motoriske udvikling. Hvorvidt specielt beatmusikken er i stand til at skabe overskridelser på det psykologiske område er straks sværere at tage stilling til, for her handler det om musikken er i stand til at fænge, om børn bliver fascinerede af den. (Det er vores erfaring, at reggae-musik meget ofte går lige ind hos mindre børn, hvad enten det er i Bob Marley- eller i Boney M-regi – det er ikke ualmindeligt at høre børn i 4-årsalderen synge »Rivers of Babylon« på engelsk!).

Børn kan lide beatmusik, fordi de er vant til at høre den i medierne eller de kender den fra forældrenes plader (men hvis det blot er et spørgsmål om tilvænning kan man vel ikke tale om noget specielt progressivt i selve musikken). Men børn kan også lide beat- og rockmusikken fordi det rytmiske element er af afgørende betydning, når man taler om børns musikoplevelser. Bernhard Christensen siger det således:

»Det var gennem arbejdet med børn, at jeg blev overbevist om, at det kropslige, det rytmiske og det selvstændigt ska-

bende er noget fundamentalt i menneskets forhold til musikken. – Det rytmiske ligger nemlig parat i barnet, så at sige fra naturens hånd, det bliver bare ikke opdyrket i vores kultur«. (Interview med Bernhard Christensen i *K. Himmelstrup: »Lilleskole – hvad nu?»* 1972).

Om sangtekster og politik

Den kategori af sange, som Povl Kjølber kalder identifikations-sange, er i sig selv ikke nogen nyskabelse. Tekster for børn, sange eller prosatekster, har altid spillet på mulighederne for identifikation med en person eller et dyr. Hvilket barn har ikke ønsket at kunne identificere sig med Søren i »Sørens far har penge«, og så oven i købet har skullet erkende, at han/hun »ikke var nogen Søren«, og hvilket barn har ikke lidt med og følt sig som den grimme ælling i H. C. Andersens eventyr, eller som den uheldige Dumbo i Disneys tegnefilm (for også at nævne et andet medie). Men det der kendetegner de identifikationssange, som Povl Kjølber omtaler, er at sangene er realistiske og omhandler børns egne oplevelser. En anden forskel er, at de ikke spiller på og bekræfter børn i deres mindreværdsfølelse og angst, men tværtimod forsøger at gøre op med disse ting ved for det første at sige, at det ikke bare er *dig*, der har det sådan, og for det andet ved at postulere, at den slags følelser kan overvindes.

Det er især Povl Kjølbers (og Niels Lunds) tekster, der behandler børns problemer via en mulig identifikation. Og det er typisk, at de munder ud i en form for optimisme. Det er ikke hans hensigt at vise problemer over for børn eller at give dem problemer, som de måske ikke i forvejen oplever, men derimod at hjælpe eller trøste de børn, der i forvejen oplever besværligheder i deres tilværelse. Det er de daglige følelsesmæssige problemer, der tages op og ikke – og det er bevidst – de store samfundsmæssige problemer som A-kraft eller arbejdsløshed. Her over for står Bjarne Jes Hansens visionssange, som mest omhandler samfundsmæssige og (stor)politiske emner. For ham er opgaven netop at vise uretfærdighederne i den verden, vi lever i, og det kan næppe undgås, at han kommer til at bruge navne og begreber, som vanskeligt kan begribes af mindre børn. Men denne måde at forholde sig på er også en bevidst holdning for Bjarne Jes Hansen. Han *er* voksen og laver ikke sig selv om, samtidig med, at han siger, at for at børn skal få det optimale udbytte af hans tekster, er det nødvendigt, at de lytter sammen med en voksen. Et krav som i mange situationer kan tage sig ud som ønsketænkning.

For Trilles vedkommende gælder det, at hun ikke selv har

Party-recepten overført til børnemusikken. Johnny Reimar er en af dem, der har forstået hvor meget det betyder at lade børnene medvirke aktivt på en plade!

skrevet ret mange tekster til børnesange, og de tekster hun udvælger til sit repertoire har ret stor spændevidde. Hun har dels indsunget en del traditionelle børnesange og dels problemorienterede »protestsange« f.eks. titelsangen på »Dit og dat og andre børnesange. Om Trilles produktion kan man sige, at hun fremfor at bearbejde børns bevidsthed mere lægger vægt på det følelsesmæssige.

På pladen »Flyt dig!« medvirker bl.a.: Povl Kjøller, Trille og Bjarne Jes Hansen. I denne forbindelse er det interessant at se på hvilke sange, disse musikere har valgt at indspille. Det er karakteristisk, at Povl Kjølbers sang »Hvornår bli'r det min tur« er en beskrivelse af en lille hverdagssituation om, hvordan det lille barn bliver overset i køen i bagerbutikken. Også Trilles sang »Afstikkeren« har som emne et enkelt barns problemer. I dette tilfælde en pige, der oplever, at hun bliver behandlet anderledes med hensyn til pligter i hjemmet end sin bror og derfor stikker af hjemmefra. Altså en kønsrollesang. Både Trilles og Povl Kjølbers sange er stille sange, der i teksten spiller på og forsøger at bearbejde nogle børns følelsesmæssige frustrationer.

Det er også karakteristisk, at Bjarne Jes Hansen i den ene (»Okker gokker«) af de to sange, han har med, fortæller om de alvorlige følger den tiltagende forurening kan få, mens den anden (»Det er sommer«) hører til den type, som Bjarne Jes Hansen selv kaldte for stemningsskabende sange.

Som man kan se, er forskellene på de tre musikere tydelige på pladen »Flyt dig!«. De har det fælles mål at lave sange for børn, som indeholder problembearbejdninger, men deres tilgangsvinkel og deres problemvalg er vidt forskellige.

Om børnesange og publikum

For såvel de tre gamle folk, Trille, Povl Kjøller og Bjarne Jes Hansen som for Lotte Kærnså gælder det, at de mere eller mindre har haft forbindelse med radio eller TV. De har optrådt som studieværter, producere, manuskriptforfattere, tilrettelæggere af forskellige udsendelser for børn og enkelte for voksne. Det er et arbejde, de har haft ved siden af deres pladeproduktion, men selvom det i princippet er to adskilte ting, er der alligevel den forbindelse, at mange af sangene også bliver brugt i de radio- og TV-udsendelser, som den enkelte kunstner medvirker i. Og de bliver brugt f.eks. før udsendelsen starter. Alle fire kunstnere er blevet kendte ansigter fra medierne og dermed er deres plader også blevet kendte, hvadenten de bliver brugt direkte i udsendelsen eller ikke. Navnet er kendt i pladebutikkerne, og der er ikke brug for specielle salgsmetoder. At salgshallene på en børneplade sjældent overstiger 8–10.000 eksemplarer (med mindre der er tale om bogklub-kommision, som »Dit og dat«), hænger sammen med, at markedet i Danmark er relativt lille, og selv om biblioteksvæsenet indkøber plader, bliver det ikke til det store antal, da kun få biblioteker har pladeudlån, og endnu færre har disse faciliteter for børn.

At udgive plader for børn er altså i sig selv ikke noget godt levebrød. Det skal suppleres med tourneoptræden og evt. andet arbejde.

De sange, som er udgivet på plade af de fire musikere, er for manges vedkommende nærmest blevet »folkeje« blandt børn. Og sangene er i første række blevet kendt via medier og først i anden række via sangbøger eller koncertoptræden. Medierne er blevet repertoireskabende på samme måde som sangbøger var det tidligere, thi når en sang bliver præsenteret i TV en eller to gange, er der tale om en kollektiv indlæring, hvis effekt langt overgår sangbøgernes.

Men sangbøger kan stadigvæk bruges. Der udgives en hel del hæfter med sange af en bestemt kunstner eller med sangene fra

en bestemt plade. Og i denne forbindelse kan man kritisere, at der ikke som en selvfølge følger noder, tekster og becifringer med grammofonpladerne. Det er kritisabelt, fordi det er dyrt først at købe en plade og dernæst købe en sangbog, men det er også selvmodsigende i forbindelse med vores fire musikere, der netop er på vagt over for den passive konsumering. De ønsker netop, at deres sange bliver brugt. Det skal nævnes, at tekst, becifring og udførelsesvejledning er aftrykt på Bjarne Jes Hansens tredje LP og »Flyt dig!«.

Hvad forstår vi ved en god børnesang?

Når man taler om børnetegninger, mener man selvfølgelig tegninger, som børn selv har udformet. Men ved begrebet børnesang er det ikke bare børns musikalske udfoldelse, det handler om, tværtimod menes oftest de sange som *voksne* laver til børn, som de kan lytte til og evt. selv lære at synge.

Med hensyn til grammofonplader og visse andre medier ligger det i sagens natur, at tingene sker på voksnes initiativ – medierne er simpelthen for komplicerede og økonomisk for uoverskuelige for børn. I enkelte tilfælde er børn medvirkende på pladerne – på Lotte Kærås »Jeg har set det selv« bliver sangene sunget af børn – men for det meste er det voksne professionelle musikere og sangere, der står for udførelsen. Og det vil være lidt af en puritansk holdning kun at acceptere en børnesang, hvis den er skrevet, bliver spillet osv. af børn.

I en anden sammenhæng har vi defineret hvad vi forstår ved en progressiv politisk børnesang:

»Det er en sang, der tager udgangspunkt i nogle problemstillinger, som vil være kendte af børn. Teksten kan desuden indeholde en problembearbejdning eller en handlingsanvisning, men kan også nøjes med, ved at blive sunget, at fremme en bevidsthedsmæssig udvikling om egen identitet i forhold til omverdenen.«

Denne definition er ikke uproblematisk, og det vil de fleste der omgås mindre børn nok også mene. For hvad stiller man op med det faktum at børn, selvom de kender en masse »fornuftige« børnesange, til tider foretrækker at synge »Tre små soldater« og lynhurtigt lærer alle fire vers til »Jeg ved en lærkerede« eller andre sange af mere eller mindre feudalt tilsnit og med håbløse kønsrollemønstre? For det gør de jo.

Man vil gang på gang komme til kort, hvis man forlanger at en sang skal være realistisk eller handle om noget som siger børn noget i deres dagligdag, for det viser sig at sange om nisser og prinsesser *også* er spændende og faktisk fascinerer børn ligeså meget som en sang, der handler om deres egen (grå)

hverdag. Det er den samme diskussion man kan føre om de såkaldte realistiske småbørnsbøger med sort/hvide fotografier af typen »Hvor kommer mælken fra?«. For her viser det sig også at tegneserier o.l. kan overhale én indenom.

I disse spørgsmål er det vores opfattelse, at det kan være lidt farligt at styre børns (musik)forbrug for meget, og man kommer sjældent langt med at forklare børn at en bestemt slags musik eller sange er for dårlige, hvis de faktisk kan lide at høre dem. Hvis man styrer udvælgelsen for meget siger man indirekte til barnet, at det har en dårlig smag og det er egentlig temmelig usolidarisk.

Derimod kan det være mere givtigt at finde frem til de kvaliteter, som børn finder i den musik som de vil høre. Og med hensyn til tekster handler det bl.a. om, at man ikke må være bange for *fantasi* og *eventyr*. En tekst der udelukkende er realistisk og »dagligdags« kan meget nemt forekomme lukket. En man hurtigt kan blive færdig med. I en god tekst skal der gerne være nogle »dunkle« elementer, som går dybere end bare til det rent forståelsesmæssige. Hvis der ikke på en eller anden måde bliver pirket til følelserne eller fantasien, er der ikke meget musik tilbage.

Med hensyn til musikken giver de fire børnemusikere forskellige løse bud på, hvad god eller progressiv børnemusik er. Povl Kjøller siger, at »musikken skal fænge« og »tekst og melodi skal passe sammen«. Bjarne Jes Hansen mener, at »musikken skal være enkel som folkemusik«, og at »rockmusikken er vor tids folkemusik«. For Trille er musikken et middel til at give følelsesmæssige oplevelser, og både hun og Lotte Kærås anser den rytmiske musik for ideel med henblik på kropslig aktivitet og frigørelse. Men det er ikke tilstedeværelsen af f.eks. rytmiske eller folkemusikalske elementer, der i sig selv er afgørende. Det må derimod være det samlede billede – og for den sags skyld også med inddragelse af teksten – der afgør, om den æstetiske kvalitet er på niveau, så den »fænger«, og så kan man tale om en god børnesang. Der er ingen grund til at tro, at børns krav og behov for æstetisk kvalitet er mindre udviklet end voksnes – højst anderledes. Tværtimod er evnen til at »indstille« sig på følelsesmæssige oplevelser endnu i behold hos de fleste børn.

Det er da også tydeligt, at de fire børnemusikere ikke forsøger at lave en speciel »børnesound« og på spørgsmålet om, hvordan de forholder sig til børn, svarer de, at de i princippet forholder sig på samme måde som til voksne, men med visse formidlinger og modificeringer.

Derved opnås den pointe, at varen fornemmes ægte – og

ægthed på det tekstlige område er vel den første forudsætning for at kunne tale om politisk progressive sange, ligesåvel som

ægthed på det musikalske område er en væsentlig bestanddel af begrebet æstetisk kvalitet.

